

TRE MARGINALNOTER OM EREX SAGA

DEN bog hvis margen de tre følgende noter om Erex saga (ES) hører til i, er Marianne E. Kalinke, *King Arthur North-by-Northwest* (Bibl. Arn. XXXVII, Hafniae 1981). Det er en fremragende bog, som både samler tidligere resultater og bringer nye, og som utvivlsomt vil vise sig at sætte skel i forskningen af riddersagaerne. De følgende noter, der kun angår en af de sagaer MEK behandler, prætenderer ikke andet end at supplere enkelte af hendes udsagn om denne saga.

ES er udgivet af Gustaf Cederschiöld (Kbh. 1880) og Foster W. Blaisdell (Ed. Arn. B.19, Copenhagen 1965). Henvisninger i det flg. gælder Blaisdells udgave. Bortset fra et par korte fragmenter er sagaen kun overleveret i yngre papirhåndskrifter; herom senere.

1. SAGAENS REDAKTIONER

MEK mener, (1) at den bevarede ES er resultatet af en revision af en oversættelse, hvis oprindelige tekst er gået tabt. Hun mener videre, (2) at oversætteren ('the translator') var norsk, og (3) at han virkede i det 13. årh., og (4) at revisoren (som hun lidt overraskende kalder 'the author of Erex saga', jfr. s. 183) var islandsk og (5) at han virkede i det 14. årh. Herom skriver hun på s. 191–8.

Disse fem antagelser, som i øvrigt ikke er nye, kan næppe modbevise, og de forekommer mig at være så plausible, at jeg for min del tror de er rigtige. Men de burde nok have været begrundet hver for sig på en sådan måde, at man kunne vurdere graden af deres sandsynlighed (svagest er måske (2)).

Således kan det understreges, at antagelse (1), der ligger til grund for de andre, i det pågældende afsnit af MEKs bog kun bygger på analogien med Ívens saga, for hvilken der ikke blot er bevaret en kortere redaktion, der stort set svarer til den bevarede ES (på s. 193 understreger MEK dog forskellene), men også en længere redaktion.

Tidligere i bogen fremhæver MEK dog to andre argumenter for (1).

De bygger på de to ganske korte pergamentstrimler Lbs. 1230 III 8vo, der er skrevet omkring eller kort før 1500. De blev fundet og udgivet af Jakob Benediktsson i *Skírnir* CXXV (1951) 196–8, og er udgivet igen af Blaisdell i hans udgave af ES (s. xl f.). Om dem skriver MEK, s. 72:

The vellum fragments contain bits of the beginning of the saga and approximate only 13 lines when printed; nevertheless, the fragments provide minute but invaluable evidence that the translation of *Erec et Enide* had adhered more closely to the content of the source than the paper manuscripts of *Erex saga* would lead us to believe. First, the hero is called *errek*, a form that corresponds more nearly—than does *Erex*—to the name upon which extant French manuscripts agree. Second, the hart to be hunted by King Arthur and his knights is white according to the fragment, and this information corresponds to v. 45 of *Erec et Enide*. The color of the hart is not mentioned in the paper manuscripts. The presence of a single, seemingly insignificant adjective in the vellum fragment suggests that the translator had followed his source even in regard to details.

(I den franske original nævnes hjortens hvide farve tre gange, i vers 37, 45 og 64; stedet her svarer snarere til v. 37 end til v. 45.)

MEK nævner ikke et tredje træk i fragmenternes tekst, som ved første øjekast kunne tyde på, at denne på det pågældende punkt var sekundær i forhold til papirhåndskrifternes tekst. Fragmenterne slutter med kongens opfordring, rettet til alle der vil følge ham på jagten, til at være rede tidligt næste morgen. (Herpå følger nogle bogstaver, som Blaisdell læser: 'Ok [f]ra . . .', med fremhævelse af at *f* er usikkert; kan der mon stå: 'Ok herra (Valven . . .)')? Inden denne opfordring giver papirhåndskrifterne den bestemmelse, udtalt af kongen, at den som fanger hjorten skal få et kys af den fagreste jomfru ved hoffet. Denne bestemmelse, som er oprindelig siden den står i den franske original, mangler i fragmenterne, og man kunne deraf slutte, at deres tekst på dette punkt har tabt et oprindeligt træk, som er bevaret i papirhåndskrifterne.

Det modsatte er tilfældet. I den franske tekst udtales den forjættende bestemmelse ikke af kongen, men af Gauvain. Det er et uoprindeligt træk i papirhåndskrifterne, at den er flyttet frem i kongens replik, og det er et oprindeligt træk i fragmenterne, at den ikke står dér. I det håndskrift som fragmenterne er brudstykker af, kan den meget vel have stået

på sin oprindelige plads i Valvens replik, og der har den formentlig også stået i oversætterens produkt og i revisorens forlæg. Revisoren har stillet den på den plads hvor oplysningen om hjortens hvide farve stod i hans forlæg.

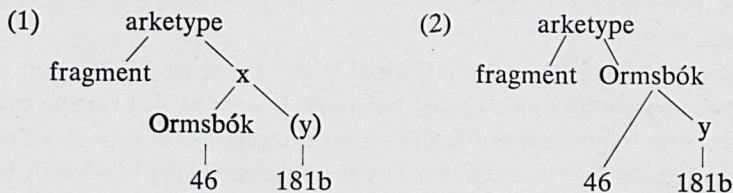
Disse tre træk i Lbs. 1230 III beviser den første af MEK's fem antagelser, idet papirhåndskrifterne tydeligvis bygger på den samme oversættelse som fragmenterne (de fire andre antagelser skal ikke diskuteres her). Det gælder uanset at de ikke beviser, at teksten i det håndskrift som fragmenterne er brudstykker af, var identisk med teksten i den oprindelige oversættelse og/eller i revisorens forlæg i resten af sagaen, og ikke engang i de bevarede linjer, skønt intet positivt taler derimod (for Ívens saga er den bevarede længere version ikke identisk med den oprindelige: det viser den kortere version — skønt MEK nok overvurderer værdien af denne; se min anmeldelse af Blaisdell's udgave af Ívens saga, i *Scandinavian Studies* 54, 1982, 73–75). Det er heller ikke bevist ved andet end analogien med Ívens saga og de andre Arthur-sagaer, at den oprindelige ES 'was a somewhat condensed but generally accurate re-telling of the plot of the French source', og at den 'reproduced not only the content but also the structure of the French original' (MEK, s. 197). Endelig er det heller ikke bevist, at revisionen undervejs til papirhåndskrifterne, der både har bestået i forkortelser (med overspringelser), omflytninger og interpolationer (bl. a. af et helt kapitel), er foregået på een gang snarere end under successive afskrivninger. Disse ubeviste antagelser forekommer dog at være rimeligt plausible.

2. SAGAENS HÅNSKRIFTER

Foruden i de ovennævnte korte fragmenter i Lbs. 1230 III 8vo, som er fra omkring 1500, er ES overleveret i to håndskrifter fra det 17. årh., AM 181b fol. og Stockholm papp. 46 fol., hvortil kommer afskrifter og resuméer af 181b.

De to hovedhåndskrifter, 181b og 46, har hver for sig bevaret oprindelige træk som det andet har tabt, og det ene kan derfor ikke være skrevet af efter det andet. Men deres tekst står hinanden så nær, at Cederschiöld mente, at de måtte være afskrifter af samme tabte håndskrift. Herimod har Blaisdell indvendt, at 46 sandsynligvis er en afskrift af den tabte Ormsbók Snorrasonar (anden halvdel af det 14. årh.), og at denne befandt sig i Sverige da 181b blev skrevet på Island. Blaisdell

har ikke sagt, hvordan han mener slægtskabet er mellem 181b og Ormsbók og 46. Der må være disse to muligheder:

I stemma (1) angiver parenteser omkring y, at det er et tabt mellemed, som det er muligt, men ikke nødvendigt, at regne med, hvorom senere. Andre tabte mellemed er også tænkelige. MEK regner med stemma (2) på s. 72, men med stemma (1) på s. 73 f.

Det har været foreslået at identificere forlægget for ES i 181b (y i stemmaerne ovenfor) med en tabt del af Stockholm perg. 6 4to. Ceder-schiöld var inde på det, og tanken blev genoptaget af Thorkil Damsgaard Olsen i hans anmeldelse af Blaisdell's udgave (i *Mediaeval Scandinavia* I, 1968, 213–220, især s. 218 f.). Han påpegede, at med undtagelser, *Rémundar saga* og *Erex saga*, er alle sagaerne i det håndskrift som 181b er en del af skrevet af efter enten Stockholm 6 4to eller AM 589 4to. Således er de to andre genfortællinger efter romaner af Chrétien de Troyes, *Ívens saga* og *Parcevals saga* med Valvens þátr, skrevet af efter Stockholm 6.

Considering the fact that both vellum manuscripts were in far better condition when they were copied in the seventeenth century than they are now, it would scarcely be too imaginative to suggest that *Ereks saga* and *Rémundar saga* might also be copied from some (now lost) part of Holm 6 or AM 589. Evidently, *Ereks saga* would fit in nicely with the group of Arthurian sagas in Holm 6, and *Rémundar saga* quite as nicely with the group of epigone romances contained in AM 589. At this juncture, we can only point out the possibility, but perhaps a detailed comparison of the *Ereks saga* of AM 181 with those sagas of the manuscript that are known to be copies of Holm 6 might indicate whether the possibility is at all likely.

MEK, s. 73 f., akcepterer Stockholm 6 som forlæg for ES i 181b (hun tillægger Damsgaard Olsen en stærkere overbevisning herom end han

har givet udtryk for), og hun mener, at forlægget for Stockholm 6 var identisk med forlægget for Ormsbók (hun nævner ikke den mulighed, at forlægget for Stockholm 6 kunne være identisk med Ormsbók selv). Hendes stemma er således det første af de to ovenstående, med Stockholm 6 som mellemed mellem x og 181b.

Imidlertid tyder allerede det forhold, at 181 indeholder den kortere version af ES men den længere version af Ívens saga, på at de to sagaer enten ikke har fulgtes ad gennem overleveringen til 181 eller er forkortet på forskellige steder i overleveringen. Det udelukker ikke, at forlægget for ES i 181 kunne være Stockholm 6 (de to sagaer kunne enten have hver sit forlæg for teksten i Stockholm 6 eller være forkortet på forskellige steder i overleveringen), men det fjerner begrundelsen for at antage det. Som det fremgår af det følgende, er antagelsen sikkert ikke rigtig, og de to sagaer kan være forkortet på samme sted i overleveringen, nemlig enten i Ormsbók eller undervejs til denne.

Det er muligt, at ES engang har stået i Stockholm 6. Dette håndskrift er undersøgt af Desmond Slay i 1969 ('The Original State of Stockholm Perg. 4:o nr 6', i *Afmælisrit Jóns Helgasonar* 30. júní 1969, Reykjavík 1969, 270–287) og igen i 1972 (i indledningen til facsimile-udgaven af Stockholm 6, *Early Icelandic Manuscripts in Facsimile, X*, Copenhagen 1972), og de følgende beregninger er hans. ES har ikke stået sammen med Ívens saga og Parcevals saga, der følger efter hinanden i Stockholm 6 (det kan de i øvrigt også have gjort i AM 489 4to, der er søsterhåndskrift til Stockholm 6 for Ívens saga, men mangler slutningen af denne). Men ES kan have stået efter Mírmanns saga. Af denne er kun knapt halvdelen bevaret i Stockholm 6. I det 17. årh., da sagaen blev skrevet af efter Stockholm 6 i AM 179 fol. og AM 181g fol., var der bevaret endnu 8 eller 9 blade, men allerede da manglede slutningen, som kan have fyldt omkring 2 blade. Hvis det dengang bevarede men siden tabte udgjorde 8 blade, var det et normalt læg; hvis det udgjorde 9 blade, var det enten et læg med et ekstra blad eller et læg plus det første blad af næste læg. De 2 blade med slutningen af Mírmanns saga som manglede allerede dengang, var således enten det første og det andet eller det andet og det tredje i et læg, hvoraf de 6 eller 5 øvrige blade har rummet en anden tekst, forudsat at lægget var af normalt omfang. Hvis der allerede dengang var tabt endnu et læg på 8 blade, har den eller de manglende tekster fyldt 14 eller 13 blade (på det næste bevarede lægs første side foroven begynder en ny saga, Elís saga ok Rósamundu). Imidlertid ville

ES kun have fyldt 10–11 blade, iflg. Slay (1972, s. 15). Men denne beregning gælder den bevarede version af ES, og Slay nævner ikke muligheden af en længere version. Det er dog en — ganske vist ubevist — mulighed, at den tabte længere version af ES, bedst måske uden det interpolerede kapitel, havde et omfang svarende til 13–14 blade i Stockholm 6, og at den i dette håndskrift stod efter Mírmanns saga, på to læg der allerede manglede i det 17. årh., da de to nævnte afskrifter blev skrevet og da der blev skrevet en liste over håndskriftets indhold hvor ES ikke nævnes (listen er måske allerede fra det 16. årh., iflg. Slay 1972, s. 25).

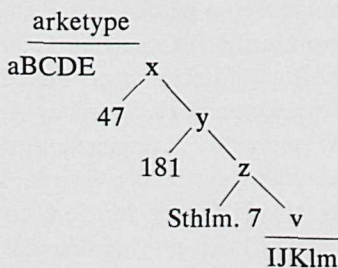
Denne antagelse støttes af de nævnte pergamentstrimler, Lbs. 1230 III. Her følger begyndelsen af ES nemlig umiddelbart efter slutningen af Mírmanns saga, ligesom måske i Stockholm 6. Da slutningen af Mírmanns saga mangler ikke blot i Stockholm 6, men også i de to ovennævnte afskrifter (AM 179 fol. og AM 181g fol.), kan intet sikkert siges om 1230's forhold til Stockholm 6 (Jakob Benediktsson i *Skírnir* CXXV, 1951, 198). 1230 kan have haft samme tekst som Stockholm 6; herimod strider det ikke, at dets tekst er mindre forskellig fra AM 593a fol. end fra AM 181g fol., da slutningen i 181g er en yngre tilføjelse, der ikke bygger på Stockholm 6 (dette synes Blaisdell at have overset, da han skrev sin bemærkning om 1230's forhold til de øvrige håndskrifter af Mírmanns saga, i udg. af ES, s. XLVI). Mírmanns saga i 1230 kan være nært beslægtet med Stockholm 6, måske endda en afskrift efter dette håndskrift. Det samme kan gælde ES, der kan have stået i Stockholm 6 på samme plads og i samme version som i 1230. — Placeringen kunne tyde på, at ES undervejs til Stockholm 6 og til 1230 har fulget med Mírmanns saga, som er en epigon-riddersaga ligesom *Rémundar saga*, snarere end med *Arthur-sagaerne*. Denne sontring, som lå til grund for Thorkil Damsgaard Olsens forslag, gælder øjensynlig kun sagaernes oprindelse, ikke deres overlevering.

Det er således en ubevist, men dog plausibel mulighed, at ES har stået i Stockholm 6. Men det var snarere i samme længere version som i 1230 end i den forkortede (og interpolerede) version der er kopieret i AM 181. Og på den tid da AM 181 blev skrevet, var de to læg der måske rummede ES allerede taget ud af Stockholm 6: ellers ville ES sikkert have været opført på den ovennævnte indholdsfortegnelse fra det 16. eller 17. årh., og den ville være skrevet af i AM 179 fol., som er en afskrift efter Stockholm 6, der indeholder alle sit forlægs tekster, undtagen

den allerførste (*Amícus saga* ok *Amílús*), også *Eiríks saga víðförla*, der siden er gået tabt i Stockholm 6.

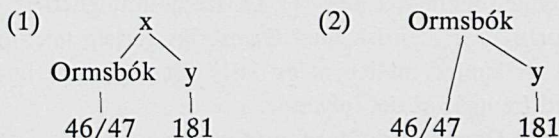
Ud fra Thorkil Damsgaard Olsens ovennævnte argument kunne forlægget for ES i 181 være en tabt del af AM 589 4to. Hvad enten det er tilfældet eller ej, kan dette forlægs forlæg enten have været identisk med Ormsbók (stemma (2) ovenfor) eller med Ormsbóks forlæg (stemma (1) ovenfor, med et mellemed mellem x og 181). En tredje mulighed er, at 181's umiddelbare forlæg var identisk med Ormsbóks forlæg (stemma (1) ovenfor, uden et mellemed mellem x og 181). Et argument imod denne tredje mulighed fremgår af det følgende.

Som påvist af Thorkil Damsgaard Olsen, er der en anden saga i 181 der heller ikke stammer fra bevarede dele af Stockholm 6 eller AM 589, nemlig *Rémundar saga*. Den er ligesom ES bevaret i 181 og i en afskrift af Ormsbók (Stockholm papp. fol. 47, som i øvrigt også indeholder *Mírmanns saga* i Ormsbóks forkortede version), foruden i andre håndskrifter der ikke indeholder ES. Udgiveren, Sven Grén Broberg (København, 1909–12), udtaler sig forsigtigt om især disse håndskrifteres placering i stemmaet. Med lidt mindre forsigtighed kan man sige følgende. De håndskrifter som Broberg kalder aBCDE står over for 47, 181 og en række andre håndskrifter (heriblandt Stockholm perg. fol. 7) på mindst fire steder: 96.2–3, 100.1–3, 351.12 og 357.12 (Broberg, s. xi f.). Under den — usikre, men dog ret plausible — forudsætning, at læsemåden i den anden håndskriftgruppe er uoprindelig på mindst et af disse steder, synes flg. stemma at måtte gælde for *Rémundar saga*:

I udg. 21.6 og 297.3–4 går 47 med a-E mod 181 og z-håndskrifterne; i 169.6–7 går 47 og 181 imod z-håndskrifterne (incl. Stockholm 7); i 332.8–10 går a, 47, 181 og Stockholm 7 imod v-håndskrifterne. — Man kan gætte på, at 181's forlæg, y, var det samme for *Rémundar saga* som for ES, hvad enten det var en tabt del af AM 589 eller ej, og at også

dette forlægs forlæg, x, var det samme for de to sagaer. ES blev af en eller anden grund ikke taget med i z. Ligesom for ES kan Ormsbók enten have været identisk med 181's forlægs forlæg eller et mellemed mellem dette og den bevarede afskrift, 46/47. I Ormsbók stod Ré-mundar saga umiddelbart foran ES. For begge sagaerne kan det ene af disse del-stemmaer gælde:

Den ret store overensstemmelse mellem de to ES-håndskrifter, 46 og 181, tyder på at der ikke har været flere tabte mellemed end opført i disse stemmaer. Det er dog usikkert.

3. SAGAENS FORLÆG

Sagaens forlæg synes umiddelbart at være den franske versroman Erec et Enide af Chrétien de Troyes, der også er forlæg for den tyske Erec af Hartmann von Aue og måske den kymriske Gereint (i Mabinogion-samlingen; Gereint har måske også fortsat en keltisk Erec-tradition uden om Chrétien).

Imidlertid findes der nogle træk der er fælles for ES og den tyske Erec (i Ambras-håndskriftet) og delvis Gereint, men som ikke findes hos Chrétien. Den der først gjorde opmærksom på dem var Eugen Kölbing, 'Die nordische Erex-saga und ihre Quelle' (i Germania 16, 1871, 381-414). Senere har det især beskæftiget forskere med hovedinteresse i Hartmann, se fx monografierne om denne af H. Sparnaay (I, 1933, optrykt 1975, s. 69 ff.) og Peter Wapnewski (7., ergänzte Auflage 1979, s. 48 f.). Forholdet nævnes også i udgaverne af den franske Erec af W. Foerster (1890, s. xliii ff.; 1896, s. xviii ff.) og Mario Roques (1955, s. xxxiii f.). Jeg har ikke haft adgang til den utrykte disputats af Roger Middleton, *Studies in the Textual Relationships of the Erec/Gereint Stories* (Oxford 1976).

Derimod har fællestrækkene næsten ikke været omtalt af forskere med hovedinteresse i ES siden Kölbing. Dennes afhandling blev resumeret af Cederschiöld i udgaven af ES 1880, s. v. Forholdet omtales kort af Phillip M. Mitchell i samleværket *Arthurian Literature in the Middle*

Ages (ed. R. S. Loomis, Oxford 1959), s. 467 f.; denne omtale synes at bygge på Cederschiöld og/eller Kölbing. Andre sagaforskere har jeg ikke set omtale forholdet; i hvert fald nævnes det ikke af Blaisdell i hans udgave af ES og heller ikke af MEK, der nok anfører Kölblings afhandling i sin litteraturliste, men ikke nævner den i sin tekst.

Den tyske Erec-tekst der indeholder fællestrækkene er som sagt den der findes i Ambras-håndskriftet. Wolfenbüttel-fragmenterne, af hvilke nogle blev fundet i 1898, og flere i 1978, er af stor interesse for Hartmanns Erec, men de synes næppe at være af større relevans for Chrétien, Gereint eller ES, hvilket måske kun skyldes deres ret ringe omfang. Om de nyfundne fragmentdele, se afhandlinger af Wolfgang Milde (i *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 104, 1982, 190–206), Kurt Gärtner (ib., 207–230 og 359–430) og Eberhard Nellmann (i *Zeitschrift für deutsche Philologie* 101, 1982, 28–78, jfr. ib. 436–441).

I det følgende bruges forkortelsen HvA om Hartmann von Aue's Erec (i Ambras-håndskriftet), og henvisninger til denne gælder udgaven i *Altdeutsche Textbibliothek* ved Leitzmann/Wolff (5. Auflage, Tübingen 1972). Henvisninger til Chrétien's Erec gælder både Foerster og Roques: vers 2219/2163 er vers 2219 hos Foerster og 2163 hos Roques. Den kymriske Gereint og dens særlige problemer vil ikke blive diskuteret i det følgende; denne mangel har næppe betydning for bestemmelsen af sagaens forlæg.

Den grundigste gennemgang af fællestrækkene jeg kender er skrevet af Rudolf Zenker, 'Weiteres zur Mabinogionfrage. 2. Die altnordische Erexssaga' (i *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* 48, 1926, 386–410).

Næsten alle tænkelige forklaringer har været fremsat (i det flg. ses bort fra Gereint):

1. Fællestrækkene er opstået uafhængigt hos HvA og i ES. De forudsætter således ingen anden fælles kilde end den bevarede franske roman. Således Gaede 1913 (iflg. Zenker s. 387–8).

2. HvA og ES forudsætter begge en tekst af den franske versroman der lå nærmere ved Chrétien's original end de bevarede håndskrifter arketype. Således Kölbing 1871 og udgiverne Foerster og Roques.

3. HvA og ES går begge — gennem tabte mellemlid — tilbage til samme tabte franske version, der var på prosa og var forlæg for Chrétien's versroman. Således Pentti Tilvis, 'Über die unmittelbaren Vorla-

gen von Hartmanns Erec und Iwein, Ulrichs Lanzelet und Wolframs Parzival' (i *Neuphilologische Mitteilungen* 60, 1959, 29–65 og 129–144, optrykt af Kurt Wais i *Der Arthurische Roman, Wege der Forschung* CLXII, Darmstadt, 1970). Tanken er afvist af Félix Lecoy (i *Romania* 82, 1961, 276–7). Heller ikke Tilvis' formodede rhinske mellemed mellem den formodede franske prosaroman og Hartmann har vakt bifald, se Ludwig Wolff i udg. 1972 af HvA, s. xi, med henvisninger.

4. ES bygger både på Chrétien og HvA. Således Dreyer 1893 (iflg. Zenker, s. 387 og 409, jfr. allerede Kölbing, s. 411–12).

5. HvA og ES forudsætter de samme to forlæg, Chrétiens roman og en tabt (skriftlig eller mundtlig) Erec-tekst. Således Zenker 1926 og Sparnaay 1933.

En kombination af 4 og 5, med forskellige tabte mellemed, er foreslået af Siegfried Gutenbrunner, 'Über die Quellen der Erex-saga. Ein namenkundlicher Beitrag zu den Erec-Problemen' (i *Archiv für das Studium der neueren Sprachen* 105/190, 1954, 1–20). Svaghederne i hans argumentation er påvist af Foster W. Blaisdell, 'Names in the Erex saga' (i *JEGP, Journal of English and Germanic Philology*, LXII, 1963, 143–154). Jfr. Ludwig Wolff, loc. cit.

Man kan foreslå en variant af forklaringerne 1, 4 og 5, der bygger på den ovenfor diskuterede antagelse, at den bevarede ES-tekst er resultatet af først en oversætters, så en revisors virke: Oversætteren kendte kun Chrétiens roman, og det var revisoren der indføjede de træk som den bevarede ES har fælles med HvA. Enten indføjede han dem uafhængigt af HvA og dennes eventuelle kilder (jfr. forklaring 1), eller også kendte han dem — evt. via skriftlige eller mundtlige mellemed — enten fra HvA (jfr. forklaring 4) eller fra en tabt Erec-tekst som HvA også kendte (jfr. forklaring 5). Et kendskab til tysk litteratur var måske mere sandsynligt hos revisoren end hos oversætteren. Denne variant af 4 svækker i nogen grad hovedindvendingen imod 4, nemlig at hvis ES delvis byggede på HvA, skulle man forvente flere fællestræk end der er: det skulle man vel ikke i en revision der dels var bundet af sit forlæg, dels især bestræbte sig på at forkorte.

De træk som HvA og ES har fælles imod Chrétien inddeler Zenker i tre grupper: (A) fælles udeladelser: ringe beviskraft, (B) positive overensstemmelser der kan være opstået uafhængigt, (C) positive overensstemmelser der ikke kan være opstået uafhængigt. Under C nævner Zenker 12 punkter, jfr. nedenfor.

Det er i nogen grad en skønssag om et fællestræk hører til under B eller under C. Efter mit skøn har Zenker henført for mange til C. Men lad os som arbejdshypotese akceptere Zenkers skøn, og lad os også som arbejdshypotese akceptere forklaring 2 ovenfor, og ud fra disse forudsætninger spørge: Hvor meget må Chrétiens oprindelige tekst mindst have været forskellig fra den overleverede? Hvilke ændringer må skriveren af arketypen for de bevarede håndskrifter mindst have foretaget? Der kan sondres mellem udeladelser og andre ændringer; den flg. fordeling af Zenkers 12 punkter på disse to typer er min og stemmer ikke med Zenker s. 404 f.:

Arketypens skriver må mindst have *udeladt* flg. (numrene følger Zenker):

1. efter v. 1758/1714: en sammenligning af Enides ansigt med roser og liljer og solen, jfr. HvA v. 1701 ff. og ES s. 23;

2. efter v. 2767/2763 eller v. 2794/2790: en omtale af røverne, jfr. HvA v. 3113 ff. og ES s. 32;

3. efter v. 2931/2927: den oplysning, at de to grupper af røvere hører til samme bande, jfr. HvA v. 3299 ff. og ES s. 33–35 (denne forskel mellem Chrétien og ES omtaler MEK, s. 195–6, men uden at nævne HvA);

5. omkring v. 3771/3757: et replikskifte mellem Guivret og Erec, jfr. HvA v. 4326 ff. og ES s. 41;

6. omkring v. 3893/3871: en oplysning om Guivrets forhold til Erecs far, jfr. HvA v. 4550 og ES s. 42;

10. omkring v. 4057/4033 eller v. 4077/4053: Keus har genkendt Erec, jfr. HvA v. 4852–7 og ES s. 59;

8. ved v. 4389/4361: ridderens fødder er bundet under hesten, jfr. HvA v. 5404–5 og ES s. 45;

9. efter v. 4671/4633: Enide vil lade sig falde ned på sværdet, jfr. HvA v. 6114 og ES s. 55;

12. efter v. 6558/6500: efter at have erfaret sin fars død drager Erec hjem, jfr. HvA v. 9977 ff. og ES s. 69;

12bis. efter sidste vers: livet efter kroningsfesten, jfr. HvA v. 10080 ff. og ES s. 72 (sml. MEK, s. 128, der ikke nævner HvA).

Også af andre grunde har man formodet overspringelser i de franske håndskrifers arketype: efter v. 2219/2163, v. 2774/2770 og v. 6417/6365 (Alexandre Micha, *La tradition manuscrite des romans de Chrétien de Troyes*, 1939/1966, s. 94; Roques i udgaven s. xxxvi).

Efter de ovennævnte arbejdshypoteser må man desuden antage, at skriveren af arketypen må have *ændret* flg. (stadig med Zenkers numre):

4. Enide advarer Erec mod slotsherren allerede da de er kommet i seng, hos HvA v. 3996 og i ES s. 38, men venter til om morgenen i Chrétien-håndskrifterne v. 3455/3447 ff.;

7. Erec modtager Guivrets indbydelse hos HvA v. 4570 og i ES s. 43, men afslår den i Chrétien-håndskrifterne v. 3907/3885;

11. Da Erec rider ind i haven, ledsages han kun af Enide i ES s. 64 og nogle få flere hos HvA v. 8754 ff., men af hele folket i Chrétien-håndskrifterne v. 5766/5716 f.

Det kan også være skriveren af arketypen der har forfattet de vers hvis rim strider mod Chrétiens rimvaner: 1005/1001 (*sache* : *domage*, jfr. Micha, s. 84), 1449/1429 (tonisk *-ient* i præteritum konj. 6. person), 1911/1861 (*fame* : *regne*; her kunne *del regne* være en afskriverfejl for *de son reaume*, der passer bedre i verset og med at Chrétien ellers foretrækker *reaume* for *regne*, men rimet *fame* : *rea(u)me* strider også imod hans rimvaner), 1967/1915 (*-s:-z*), 2249/2193 (*-s:-z*), 3437/3429 (*dos* '2' : *vos*, pron., jfr. Adele Getzler i Zeitschrift für romanische Philologie 51, 1931, 236), 3711/3697 (*-s:-z*), 3871/3849 (*-s:-z*), 4019/3999 (*fame* : *sane* 'synode'), 4921/4885 (*-s:-z*), 5975/5925 (*-s:-z*). Disse rim forklarer Foerster og Roques 'par le fait que ce roman est une des plus anciennes oeuvres du poète, et que, dans le parler champenois qu'il veut adopter, ont pu d'abord subsister quelques traces de différences locales ou de mélange dialectal' (Roques, s. xxxvi), og den forklaring er vel ikke mindre sandsynlig.

Andre syntaktisk-stilistiske forskelle mellem Erec og Chrétiens andre Arthur-romaner er påvist for nylig af Lars Lindvall, 'Structures syntaxiques et structures stylistiques dans l'oeuvre de Chrestien de Troyes' (i Romania 102, 1981, 456-500), jfr. hans bog Jean Renart et Galeran de Bretagne (i serien Data linguistica 15, Stockholm 1982). Han har vist, at Erec gennemgående har kortere sætningsperioder, færre spidsstillede forbindelsesadverbialer, færre bisætninger, færre sideordnende konjunktioner, færre underordnende konjunktioner end Chrétiens fire øvrige Arthur-romaner, der i disse henseender står hinanden nær. Forskellene er større end forskellene mellem Galeran de Bretagne og de romaner der med stor sandsynlighed tillægges Jean Renart, forskelle som Lindvall betragter som bevis på, at Galeran ikke er skrevet af Jean Renart. Heraf kan man slutte et af to. *Enten* er den bevarede Erec-tekst skrevet

af Chrétien, der senere skiftede stil. Sådan forklarer Foerster og Roques de afvigende rim i Erec, jfr. ovenfor. (I så fald kunne Jean Renart have skrevet Galeran de Bretagne, — men de positive grunde til at tro det er næppe tilstrækkelige.) *Eller også* er den bevarede Erec-tekst en andens revision af Chrétiens tabte tekst (den er næppe Chrétiens revision af en andens tekst, endsige uafhængig af Chrétien). I sidste fald er det muligt, at de Chrétien-fremmede rim i Erec skyldes revisoren, og at HvA og ES bygger på Chrétiens oprindelige tekst (forklaring 2 ovenfor).

Zenker forklarede ikke fællestrækkene hos HvA og i ES med at begge forudsatte en tabt version af den franske versroman (forklaring 2 ovenfor), men med at begge forudsatte de samme to forlæg, Chrétiens roman og en tabt Erec-tekst (forklaring 5). Det skyldes tilsyneladende, at Zenker, s. 404, nok kunne forestille sig, at skriveren af arketyper udelod nogle vers, men ikke at han ændrede nogle vers eller hele passager. Denne sidste mulighed forekommer mig dog at være mere sandsynlig end den at både HvA og enten oversætteren eller revisoren af ES kendte den anden Erec-tekst, som de fulgte lejlighedsvis: forklaring 2 forekommer mig mere sandsynlig end forklaring 5.

Det udelukker ikke, at oversætteren og revisoren af ES kan have brugt andre kilder: den ene, formentlig revisoren, har øjensynlig brugt *Piðriks saga* (MEK, s. 193–8). Men der er ikke tilstrækkelig grund til at mene, at nogen af dem ved siden af sit primære forlæg har brugt en anden, ellers ukendt Erec-version, som også er brugt af Hartmann von Aue (eller en revisor undervejs til Ambras-håndskriftet). Hermed er intet sagt om forholdet mellem de to tyske tekster: Ambras-håndskriftet og *Wolfenbüttel*-fragmenterne, eller om disses kildeforhold.

Det er næppe muligt at modbevise nogen af de 5 foreslåede forklaringer. Men de er ikke lige sandsynlige. Mig forekommer nr. 2 at være den sandsynligste. Men også nr. 1 må tages i betragtning: nogle af Zenkers 12 punkter skal nok overføres fra C til B: i nogle af dem har Chrétien-håndskrifterne en akceptabel *lectio difficilior*, som HvA og ES kan have banaliseret på samme måde (Zenker mente, at den banale læsemåde måtte være ældst). Hvis de alle overføres til B, bliver resultatet forklaring nr. 1: HvA og ES bygger, uafhængigt af hinanden, på den bevarede Erec-tekst.

Når man dernæst ser på de 12 punkters indhold, kan man tilslutte sig de to Chrétien-udgivere, Foerster og Roques. Den sidste skriver, efter at have omtalt tre fællestræk i Gereint og hos HvA (men hvor ES følger

den bevarede Chrétien-tekst): 'Nous ne concluons pas qu'il n'y a pas à tirer de l'accord des adaptations étrangères quelque trait ou quelque couplet qui aurait été oublié par l'ancêtre commun de nos manuscrits; on peut penser, d'après ces trois exemples, que notre texte n'y gagnerait guère en valeur ni en vérité.' Og Foerster (1890): 'Mir erscheint dies alles zu unbedeutend.'

Det kan man bifalde. Imidlertid må der sondres mellem vores mulighed for at rekonstruere den tabte original og den faktiske afstand mellem denne og den bevarede tekst. Foerster og Roques har ret i, at det kun er på få og uvæsentlige punkter man kan påvise udeladelser eller andre ændringer i den bevarede tekst. Men det angiver kun et mindstemål for de faktiske ændringer: den tabte original kan have været mere forskellig fra den bevarede tekst. De positive grunde til at tro det, er dels de særlige rim, dels de syntaktisk-stilistiske træk som Lindvall har påvist. Disse forhold kan dog også forklares ved, at Chrétien efter Erec lagde sin stil om (jfr. ovenfor). Sagen er uafklaret.

Usikkerheden er tilstrækkelig til, at MEK har gjort ret i at skrive om vigtigere ting i forbindelse med ES.

RÉSUMÉ

CES trois notes s'inscrivent en marge d'un ouvrage récent de Marianne E. Kalinke, *King Arthur North-by-Northwest* (Copenhague, 1981). Elles concernent *Erex saga*, l'adaptation norroise de l'*Erec* de Chrétien de Troyes.

La première ajoute un nouvel argument pour penser que le texte conservé de la saga est le résultat d'un remaniement plus ou moins important de la traduction primitive. On possède un fragment très court dont le texte est identique à la traduction primitive ou du moins plus proche de celle-ci que les manuscrits complets.

La deuxième note discute de la tradition manuscrite de la saga. D'une copie à l'autre, ni la traduction primitive ni le remaniement n'accompagnaient les deux autres sagas qui adaptent des romans de Chrétien: *Ívens saga* et *Parcevals saga* (avec *Valvens þáttur*). Les deux rédactions accompagnaient plutôt des sagas non traduites: tandis que le remaniement accompagne *Rémundar saga* dans les copies, la version non remaniée suit *Mirmanns saga* dans le fragment cité et peut-être aussi dans Stockholm perg. 6 4to, où une lacune qui suit *Mirmanns saga* a pu contenir *Erex saga* dans le texte non remanié plutôt que dans la rédaction remaniée.

La troisième note discute du modèle du traducteur, en considérant les traits communs à la saga et à l'*Erec* de Hartmann von Aue par rapport au texte français conservé. Une des nombreuses explications proposées de ces traits veut que les copies françaises remontent à un archétype remanié par rapport au texte original

de Chrétien, alors que la saga et le poème de Hartmann remontent au texte original, non à l'archétype remanié. Cette hypothèse a été proposée par Kölbng, et Foerster et Mario Roques l'ont adoptée, tout en soulignant le peu d'importance des traits étrangers au texte français. On est tenté de la combiner avec le fait que le texte conservé d'*Erec* se distingue des autres romans arthuriens de Chrétien en ce qui concerne certaines rimes (Foerster) et certains faits syntactico-stylistiques comme la longueur des phrases et la fréquence des conjonctions (Lars Lindvall). Le remanieur responsable de l'archétype des copies françaises n'aurait pas seulement modifié ou supprimé les traits dont ne témoignent que la saga et le poème allemand; il aurait récrit le texte entier, avec des rimes étrangères à Chrétien et des phrases moins longues et moins compliquées. Avant d'accepter cette hypothèse hardie, il faudra la soumettre à un examen plus approfondi qui celui qu'on a pu faire ici.

*Romansk Institut,
Århus Universitet*